

Karolina Jaworska

karolina.jaworska@ibl.waw.pl

Beata Koper

beata.koper@ibl.waw.pl

Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk

Polska Bibliografia Literacka – nowe wyzwania¹



Karolina Jaworska

Absolwentka filologii polskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Od 2015 roku zatrudniona w Pracowni Bibliografii Bieżącej Instytutu Badań Literackich PAN. Współautorka Polskiej Bibliografii Literackiej od rocznika 2001. Główne kierunki zainteresowań badawczych: bibliografia, literaturoznawcze bazy danych, historia literatury.



Beata Koper

Dokumentalistka w Instytucie Badań Literackich PAN w Pracowni Bibliografii Bieżącej. Sympatyzuje i współpracuje z Centrum Humanistyki Cyfrowej IBL PAN. Aktywnie i nieetatowo prowadzi zajęcia na Wydziale Filologii Polskiej i Klasycznej UAM. W pracy naukowej zajmuje się współczesną literaturą polską i jej usytuowaniem wśród innych dziedzin nauki i sztuki.

Streszczenie: Polska Bibliografia Literacka (PBL) jest największą bibliografią dziedzinową z zakresu humanistyki w Polsce. Przedmiotem jej zainteresowania są szeroko rozumiana literatura (także recepcja literatur obcych w Polsce), teatr oraz film polski. Początkowo bibliografia wydawana była drukiem – ukazało się 45 roczników. W 1998 r. została przekształcona w bazę danych. Obecnie powstaje jej nowa wersja – jednym z wyzwań, na które odpowie, będzie lepsze odwzorowanie relacji występujących między różnymi bytami odnotowywanymi w Polskiej Bibliografii Literackiej.

Słowa kluczowe: Polska Bibliografia Literacka, relacyjna baza danych, bibliografia

Abstract: Polish Literary Bibliography (PBL) is the largest bibliography of the humanities in Poland. It covers literature, theatre and Polish film. At the beginning it was printed – there were 45 volumes published in print. In 1998 PBL was transformed into a database. Now, the new version of a database is being created. One of the main goals of a new database is to better depict the relations between entities registered by PLB.

Keywords: Polish Literary Bibliography, relational database, bibliography

[Prezentacja](#)

¹ Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2015-2018. Projekt: "Polska Bibliografia Literacka – laboratorium wiedzy o współczesnej kulturze polskiej" NR 0061/NPRH3/H11/82/2014.

Wprowadzenie

Polska Bibliografia Literacka (PBL) tworzona jest przez zespół Pracowni Bibliografii Bieżącej Instytutu Badań Literackich PAN (IBL PAN). Przedmiotem zainteresowania pracowni są – prócz szeroko rozumianej literatury polskiej i recepcji literatur obcych w Polsce – również zagadnienia filmowe, teatralne, telewizyjne i radiowe. Obecnie w bazie danych znajduje się ponad 600 tys. zapisów (opisów bibliograficznych) – strukturyzowanych za pomocą działów tematycznych i haseł przedmiotowych – oraz ponad 100 tys. kart twórców i współtwórców.

Dotychczas opracowano bibliografię za lata 1944–2002, aktualnie opracowywany jest rocznik 2003. Początkowo bibliografia miała charakter bibliografii bieżącej i była wydawana drukiem. Pod koniec lat 90. powstała pierwsza jej cyfrowa postać, która – ze względu na wysoki koszt druku i niewielki zasięg takiej formy – stała się prymarną i jedyną wersją Polskiej Bibliografii Literackiej², dostępną pod adresem <http://pbl.ibl.poznan.pl>. Należy jednak zauważyć, że stworzony wówczas system, choć innowacyjny, służyć miał generowaniu „papierowej” wersji bibliografii. Z jednej strony stanowił nowoczesną bibliograficzną bazę danych, z drugiej starał się możliwie najdokładniej odtworzyć sposób grupowania i zbierania materiałów zgodnie z zasadami stosowanymi podczas składu i druku bibliografii.

Nowe spojrzenie na bibliograficzne bazy danych oraz przemiany technologiczne sprawiły, że Pracownia Bibliografii Bieżącej stanęła w obliczu kolejnej zmiany, której celem jest modernizacja Polskiej Bibliografii Literackiej zarówno w zakresie metodologicznym (szczególnie ontologicznym), jak i technicznym. W 2015 r. dzięki finansowaniu z Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki³, Pracownia we współpracy z Centrum Humanistyki Cyfrowej IBL PAN i przy pomocy partnera informatycznego, czyli Poznańskiego Centrum Superkomputerowo-Sieciowego, rozpoczęła działania, których celem jest usprawnienie sposobu pozyskiwania i agregowania danych, digitalizacja części drukowanych roczników PBL i aktualizacja bazy bibliograficznej oraz budowa interfejsu wspomagającego pracę z bazą.

W długoletniej perspektywie PBL chce udostępniać online ponad 3,5 miliona rekordów, które wyróżniać się będą szczegółowym opisem i bogatą siecią wzajemnych powiązań oraz wzbogacone zostaną o identyfikatory Linked Open Data, co pozwoli na ich ponowne użycie i poszerzy potencjał badawczy bazy⁴.

² SZYMAŃSKA, Z. *Funkcje bibliografii literackich*. Niepublikowana rozprawa doktorska napisana pod kier. prof. dra hab. Mirosława Górniego. Uniwersytet Wrocławski, 2011, s. 46–50.

³ W ramach grantu kierowanego przez dra Macieja Maryla *Polska Bibliografia Literacka – laboratorium wiedzy o współczesnej kulturze polskiej* (NR 0061/NPRH3/H11/82/2014).

⁴ MARYL, M., WCIŚLIK, P. Remediations of Polish Literary Bibliography: Towards a Lossless and Sustainable Retro-Conversion Model for Bibliographical Data. W: Eder, M. Rybicki, J. (red.). *Digital Humanities 2016 Conference Abstracts* [online]. Kraków, 2016. [Dostęp: 1.08.2017]. Dostępny w: <http://dh2016.adho.org/abstracts/293>.

Celem niniejszego artykułu jest zobrazowanie przemian w zakresie budowania relacji między różnymi bytami odnotowanymi w tworzonej nowej wersji bazy PBL na przykładzie rejestrowanych w niej wydarzeń.

Sposoby tworzenia relacji między zapisami bibliograficznymi

W dotychczasowej bazie danych Polskiej Bibliografii Literackiej odnotowywane są różnego rodzaju relacje pomiędzy poszczególnymi opisami bibliograficznymi. Książkom, filmom, spektaklom, audycjom radiowym i telewizyjnym towarzyszą recenzje, artykułom polemiki, nawiązania lub sprostowania. Artykuły mogą być także powiązane z twórcą, utworem, instytucją, czasopismem, wydarzeniem. Aby zwiększyć potencjał danych gromadzonych w bazie Polskiej Bibliografii Literackiej zaprojektowane zostały nowe moduły służące m.in. do tworzenia i prezentowania użytkownikom połączeń między danymi. Jedne są kontynuacją dotychczasowych praktyk, inne zostały zaprojektowane od podstaw. Za ich pomocą tworzona będzie sieć połączeń między poszczególnymi zapisami bibliograficznymi.

Przykładem znaczącego pogłębienia relacji między danymi, stanowiącymi zakres przedmiotowy Polskiej Bibliografii Literackiej, jest sieć relacji między wydarzeniami dotyczącymi polskiego życia literackiego i naukowego, rejestrowanymi w PBL.

Informacje, które dotąd były wprowadzane do bazy za pomocą formularza *Imprezy*, będą dodawane za pomocą kart cykli wydarzeń i pojedynczych wydarzeń. Nowe karty zawierają pola, których nie było w formularzu *Imprezy*: „okres obowiązywania nazwy wydarzenia” (informacja bardzo cenna ze względu na liczne zmiany i/lub modyfikację nazwy wydarzeń, pozwalająca na jednoznaczną identyfikację) oraz „laureaci”, w którym wpisywane będą nazwiska laureatów konkursów, nagród i plebiscytów. Dane te były odnotowywane w polach tekstowych, zawierających różnego rodzaju informacje, a więc nie były one odpowiednio identyfikowane, a pola te nie były przeszukiwalne. Dodatkowo w nowym systemie zapis dotyczący wydarzenia będzie widoczny w dedykowanym tego typu wydarzeniom dziale bibliografii i dziale twórcy, którego wydarzenie dotyczy lub w dziale i na karcie laureata konkursu czy nagrody. Wówczas dana osoba zostanie zidentyfikowana jako laureat, a nie jak do tej pory, jako osoba znaleziona w polu tekstowym (adnotacji) przynależnej danemu zapisowi (aby dowiedzieć się, że ktoś otrzymał daną nagrodę, należało dokładnie przeanalizować zapis bibliograficzny imprezy).

Ponadto karty wydarzeń zawierają pola, za pomocą których tworzona będzie siatka połączeń między poszczególnymi zapisami bibliograficznymi (zostały one zastosowane także w innych kartach i formularzach). Dzięki takiemu rozwiązaniu będzie można pokazać, że dane wydarzenie jest połączone np. z filmem, spektaklem, utworem, instytucją, miejscem, czasopismem. Zaprojektowany został również moduł przeznaczony do oznaczania relacji cyklu wydarzeń lub pojedynczego wydarzenia z innymi cyklami wydarzeń lub pojedynczymi wydarzeniami odnotowanymi w Polskiej Bibliografii Literackiej. Konkretna edycja Nagrody Literackiej „Nike” za najlepszą książkę roku (2002) jest częścią cyklu Nagroda Literacka „Nike” za najlepszą książkę roku. Dzięki takiemu sposobowi łączenia

danych użytkownik analizujący kartę cyklu będzie widział od razu wszystkie edycje nagrody i materiały je omawiające. Oczywiście mechanizm działa także w drugą stronę – w zapisie konkretnej edycji znajduje się też informacja, że jest ona częścią cyklu.

Rys. 1. Moduł *Przynależność wydarzenia do cyklu wydarzeń* na formularzu *Nowe pojedyncze wydarzenie*

Źródło: Polska Bibliografia Literacka – makieta nowego programu do edycji danych.

Obecnie informacja o organizatorze wydarzenia jest wprowadzana w polu, które nie jest przeszukiwalne. W nowej bazie danych moduł *Organizator* został połączony z kartoteką osób i instytucji. Analizując zapis wydarzenia, użytkownik otrzyma informację, kto lub jaka instytucja zorganizowała wydarzenie i dzięki odnośnikowi, zostanie przekierowany na kartę osoby lub instytucji, gdzie znajdzie kompleksową informację. Ponadto, na karcie osoby, która jest organizatorem wydarzenia, znajdzie podstawowe informacje na jej temat: imię i nazwisko (oraz inne formy nazewnictwa np. pseudonim, właściwa forma imienia i nazwiska, imię zakonne itp.), dział rzeczowy, datę i miejsce urodzenia i śmierci, link odsyłający do strony internetowej zawierającej więcej informacji na temat życia i działalności tej osoby, a także wszystkie zapisy bibliograficzne w PBL związane z tą osobą, w których występuje ona w najrozmaitszych funkcjach, m.in. jako organizator wydarzenia.

Rys. 2. Moduł *Organizator wydarzenia* na formularzu *Nowe pojedyncze wydarzenie*

Źródło: Polska Bibliografia Literacka – makieta nowego programu do edycji danych.

W dotychczasowym programie Polskiej Bibliografii Literackiej laureaci nagrody i utwory, za które nagrodę przyznano, odnotowywane były w polu „Adnotacje”, które nie podlega przeszukiwaniu. W nowej bazie dane te są oznaczone i tworzą sieć połączeń. W module *Laureaci* wprowadzane są informacje o osobie, która otrzymała nagrodę oraz o utworze, za który tę nagrodę dostała. Dzięki odnotowywaniu informacji o osobach i utworach w kartotekach oraz połączeniu wspomnianego modułu z kartotekami można stworzyć relacje łączące nagrodę, osobę i utwór. Informacje o tej nagrodzie prezentowane będą w dziale bibliografii, w którym odnotowywane są nagrody literackie, na karcie osoby (laureata) oraz na karcie utworu. Tutaj, tak jak w przypadku organizatora wydarzenia, użytkownik może dotrzeć do pełnej informacji na temat osoby, analizując jej kartę w kartotece osób.

Rys. 3. Moduł *Laureaci* na formularzu *Nowe pojedyncze wydarzenie*
Źródło: Polska Bibliografia Literacka – makieta nowego programu do edycji danych.

Nowy program Polskiej Bibliografii Literackiej pozwala także na oznaczanie relacji między poszczególnymi wydarzeniami. Zaprojektowane zostały cztery rodzaje relacji: zawiera, zawiera się w, jest poprzednikiem, jest następcą. Dwa pierwsze służą odnotowywaniu wydarzeń odbywających się w ramach innych, czasem nadrzędnych. Przykładem może być plebiscyt zorganizowany w roku 1996 przez Klub Księgarza w Warszawie – Książka Roku wybrana spośród książek wyróżnionych w ramach „Warszawskiej Premiera Literackiej Miesiąca”. Na karcie plebiscytu „Książka Roku” będzie znajdowała się informacja, że „zawiera” plebiscyty ogłaszane co miesiąc jako „Warszawska Premiera Literacka Miesiąca”. Rodzaje relacji „jest poprzednikiem”, „jest następcą” będą wykorzystywane, aby pokazać, że dane wydarzenie kontynuuje tradycję innego wydarzenia, istniejącego w przeszłości. Dzięki temu stworzone będzie połączenie między zapisem wydarzenia bieżącego i już nieistniejącego.

Relacje z innymi wydarzeniami i okres ich obowiązywania ?

Rodzaj relacji z innym wydarzeniem:

Wybierz z listy rodzaj relacji z innym wydarzeniem:
..... ▼

Wybierz nazwę pojedynczego wydarzenia:
rozpocznij pisanie Ω 👁 🗑️ +

Okres obowiązywania relacji z powyższym wydarzeniem:

Od:

data niepewna

Wpisz dokładną datę lub przedział dat, od kiedy występuje wybrana powyżej relacja z tym wydarzeniem:

Pojedyncza data Przedział dat

Rok: Miesiąc: Dzień:

Wpisz datę słownie: (np. połowa XVI w.)

Od:

data niepewna

Wpisz dokładną datę lub przedział dat, do kiedy występowała wybrana powyżej relacja z tym wydarzeniem:

Pojedyncza data Przedział dat

Rok: Miesiąc: Dzień:

Wpisz datę słownie: (np. połowa XVI w.)

Dodaj kolejną relację z innym wydarzeniem i jej okres obowiązywania

Rys. 4. Moduł *Relacje z innymi wydarzeniami i okres ich obowiązywania* na formularzu *Nowe pojedyncze wydarzenie*

Źródło: Polska Bibliografia Literacka – makieta nowego programu do edycji danych.

Zastosowanie modułów, za pomocą których odnotowywane będą relacje między zapisami bibliograficznymi sprawi, że Polska Bibliografia Literacka w lepszy sposób odwzorowywać będzie związki między rejestrowanymi w bazie bytami. Dzięki temu będzie można lepiej oznaczać powiązane ze sobą zjawiska i lepiej wykorzystywać informacje odnotowywane w portalu.

Podsumowanie

Podniesienie jakości gromadzonych danych to jeden z celów podjętej w ostatnim czasie modernizacji Polskiej Bibliografii Literackiej. Nowa baza danych będzie wbardziej przejrzysty sposób prezentowała połączenia między poszczególnymi zapisami. Dzięki przedstawionym rozwiązaniom możliwe będzie także wskazywanie zupełnie nowych relacji. O znaczeniu odnośników wewnątrz bazy danych pisał Jarosław Pacek: *W relacyjnej bazie danych hipertącza stanowią w zasadzie główne*

narzędzie przemieszczania się pomiędzy zasobami. Elementem odsyłającym lub docelowym może być dowolny element opisu. Można umieszczać hiperłącza do zasobów zewnętrznych. Ponadto poszczególne elementy mogą stanowić predefiniowane aktywne klucze wyszukiwawcze⁵.

Od samego początku w bazie danych Polskiej Bibliografii Literackiej stosowane były odsyłacze między zapisami, tj. pełnymi opisami bibliograficznymi konkretnych tekstów, wydarzeń, spektakli itp., oraz między poszczególnymi rekordami, które tworzą dany zapis, tj. poszczególnymi sekcjami opisu bibliograficznego (np. pole autora, tłumacza, źródła itp.). Jednak liczba rodzajów takich połączeń była ograniczona. W nowej bazie zwiększona zostanie liczba typów zapisów bibliograficznych, między którymi można tworzyć relacje. Dzięki temu możliwe będzie szybkie przemieszczanie się między poszczególnymi opisami. Użytkownicy w łatwy sposób będą mogli docierać do żądanych informacji. Na przykład analizując zapis dotyczący nagrody literackiej, można będzie zobaczyć zarówno recepcję danej edycji wydarzenia, jak i zapoznać się z historią całego cyklu tego wydarzenia i recepcją poszczególnych edycji. Wszystko to będzie możliwe dzięki systemowi odnośników oraz modułom precyzyjnie identyfikującym informacje w nich zawarte. Hiperłącza odnoszące się do zawartości bazy danych stworzą sieć połączeń.

Poszukiwanie informacji za pomocą dostępnych narzędzi, m.in. systemu wewnętrznych odsyłaczy, pozwoli na dotarcie do szczegółowych informacji, a także na poznanie charakterystyki konkretnych wydarzeń czy zjawisk. Analizując dane na temat Nagrody Literackiej „Nike” za najlepszą książkę roku (lub innych polskich nagród literackich), jej organizatora, laureatów poszczególnych edycji, użytkownik będzie mógł docierać do coraz bardziej szczegółowych wiadomości. Wówczas poszerzać się będzie sieć relacji między danymi odwzorowywanymi przez dane PBL – można będzie znaleźć odpowiedzi na pytania: w jakich wydawnictwach zostały wydane książki najczęściej nagradzane w Polsce?, Ile wydań mają książki, które otrzymały Nagrodę Literacką „Nike”?, Ile recenzji nagrodzonych książek dostało opublikowanych w czasopiśmie?, Czy nagrodzone książki były tłumaczone na obce języki i jeśli tak to na jakie?

Mając takie informacje, odbiorca może przeprowadzić szczegółową analizę zjawisk zachodzących w życiu literackim i kulturalnym w Polsce. Polskiej Bibliografii Literackiej da to znaczące możliwości gromadzenia i klasyfikowania materiałów bibliograficznych. Udoskonalony mechanizm oznaczania relacji między danymi zwiększy jej potencjał, stworzy nowe możliwości wykorzystywania danych, np. w badaniach ilościowych i statystycznych dotyczących literatury, teatru, filmu czy szerszych zjawisk kulturowych.

Zwiększenie relacyjności danych zawartych w bibliografii wpłynie na poprawienie jakości Polskiej Bibliografii Literackiej i lepsze ich wykorzystanie. Jarosław Pacek wskazuje także na korzyści, jakie wynikają z zastosowania w bazie danych systemu wewnętrznych odsyłaczy: *Zastosowanie rozwiązań pozwalających uczynić*

⁵ PACEK, J. *Bibliografia w zmieniającym się środowisku informacyjnym*. Warszawa: Wydaw. SBP, 2010, s. 69. ISBN 978-83-61464-44-0.

z wybranego fragmentu, wyrazu czy też innego obiektu, np. obrazu, specjalny link, podnosi sprawność struktury wszelkich powiązań i odsyłaczy stosowanych w bibliografii. Pozwala łączyć dowolne rekordy i ich fragmenty. Tworzy się w ten sposób nowa jakość, wobec której zasadne będzie sformułowanie określenia *hiperbibliografia*⁶. Należy zaznaczyć, że poza omówionymi modułami nowego programu, zaprojektowane zostały również moduły, w których pojawią się odsyłacze do innych baz i stron internetowych, na których użytkownicy odnajdą więcej informacji na temat danego zjawiska w kulturze, utworu literackiego, audycji telewizyjnej lub radiowej, spektaklu teatralnego, filmu itd. Możliwe będzie również wskazywanie linku do biblioteki cyfrowej, w której odnajdzie pełny tekst artykułu czy linku do dostępnego w internecie filmu lub zapisu spektaklu teatralnego.

Zastosowanie różnego rodzaju połączeń i odsyłaczy będzie miało wpływ na lepsze wykorzystanie przez użytkowników informacji dostarczanych przez bibliografię i z pewnością skróci „drogę i czas” dotarcia do pełnego tekstu. Wszystkie omówione rozwiązania i ich funkcjonalność sprawiają, że Polska Bibliografia Literacka ma szansę stać się taką właśnie hiperbibliografią.

Bibliografia:

1. MARYL, M., WCIŚLIK, P. Remediations of Polish Literary Bibliography: Towards a Lossless and Sustainable Retro-Conversion Model for Bibliographical Data. W: Eder, M. Rybicki, J. (red.). *Digital Humanities 2016 Conference Abstracts* [online]. Kraków, 2016. [Dostęp: 1.08.2017]. Dostępny w: <http://dh2016.adho.org/abstracts/293>.
2. PACEK, J. *Bibliografia w zmieniającym się środowisku informacyjnym*. Warszawa: Wydaw. SBP, 2010. ISBN 978-83-61464-44-0.
3. SZYMAŃSKA, Z. *Funkcje bibliografii literackich*. Niepublikowana rozprawa doktorska napisana pod kier. prof. dra hab. Mirosława Górniego. Uniwersytet Wrocławski, 2011.

JAWORSKA, K., KOPER, B., Polska Bibliografia Literacka – nowe wyzwania. W: Sójkowska, I., Derfert Wolf, L. (red.). *Bibliograficzne bazy danych: perspektywy i problemy rozwoju. III Konferencja Naukowa Konsorcjum BazTech, Kraków, 26-27 czerwca 2017* [online]. Stowarzyszenie EBIB, 2017. [Dostęp 20.11.2017]. Materiały Konferencyjne EBIB, nr 25. ISBN 978-83-63458-08-9. Dostępny w: http://open.ebib.pl/ojs/index.php/Mat_konf/article/view/595.

⁶ PACEK, J., dz. cyt., s. 188.